

Anhang.

I.

Die Augsburger Sendordnung.

(*Ordo synodi per villas.*)

Zuerst gedruckt bei J. A. Steiner, *Synodi dioec. August.,* Mindelh. 1766, 3—22; sodann auf Grund der früher der Dombibliothek in Augsburg zugehörigen, jetzt der Münchener Hof- und Staatsbibliothek einverleibten Handschriften 3851 s. IX fol. 69 und 3853 s. X fol. 119 von V. Krause im „Neuen Archiv“ 19 (1894) 118—120; danach ist er hier wiedergegeben. Über die Entstehungszeit vgl. S. 50f.

Qualiter synodus per villas caelebrari debet.

Cum ad pronuntiatam synodum in publico more solito consederis, primo a presbytero et iudice atqué maiore loci illius VII, qui putantur et repperiuntur veriores et prudentiores, require. Et cum inventi et representati fuerint, iurare compelle, ut quicquid certitudinis sciunt (Steiner: scirent) aut audierunt vel investigare potuerunt, quod ad synodale ministerium vel episcopi aut ministri sui, qui vice eius fruitur (Steiner: fungitur) pertineat ad inquirendum et emendandum, pleniter et fideliter dicant. Postquam autem iuraverint, collige eos seorsum et rationabiliter interroga, in primis de ecclesia, si sit mater ecclesia aut si ei plenaria dotalitium conserventur iura, id est integer mansus vel plus, vinea aut mancipia vel quicquid legaliter traditione possidere beat et ex quibus locis et villis ad eandem ecclesiam decimam dent et si aliquis eorum quicquam ex his retrahat, quod ad ecclesiam iuste pertineat.

Tunc vero de presbytero interrogandum est,

qualem vitam ducat, si se castum in suo ministerio exhibeat, si habeat secum subintroductas feminas, unde suspiciosus sit vel malae famae, si nimis ebrietatem sectetur, si in ipsa ebrietate flagitia soleat committere, si sit culpabilis in periurio, si furiosus, si usurarius, si venerationem exercens, si laicalem habitum plus quam clericalem in consuetudine habeat aut quicquam huiusmodi, quod canones modis omnibus amputant, si ecclesiae sibi commissae et populo debitum exhibeat servitium in missarum caelebratione matutine et vespere, si ob eius neglegentiam infans aliquando sine baptisterio periisset vel signaculo, si infirmos oleo sancto visitando procuret et defunctis debitum sepulturae persolvat. Ea vero, quae tibi dixerint esse corrigenda, coram te evidenter notare praecipe.

Tunc autem emitte illos foras et intromitte presbyterum tecum retinens duos vel tres testimoniales idoneos et veridicos presbyteros, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verum (verbum: cfr. Mt. 18, 16), et salubriter presbyterum de suo ministerio inquire id est de baptisterio, de signaculo, quomodo evangelium et apostolum sapiat legere et intellegere et quomodo vel quam fideliter populum doceat, si catholicam fidem teneat praedicetque, sine qua nil placet deo nec munus ad aram, si sacrorum canonum habeat noticiam, si psalmos bene memoriae et distincte decantare valeat, si conpotum inoffense pronuntiet, si sit officiosus cantor, novissime si sit adversus eum a parte civium aliqua querela. Si tunc denotatus fuerit ab illis in aliquo, ut corrigi debeat, leniter argue eum primitus et observa ut patrem sicut ait apostolus: „Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem (1. Tim. 5, 1). Et si causa ita exposcit, canonicam excipiat correptionem. Si vero inreprehensibilis et bonae famae a populo praedicatur, blandis illum sermonibus alloquere et, ut se deinceps in bonis actibus exerceat conservetque, divinis instrue sententiis.

Tunc demum procedere in publicum debes et coram clericis et laicis ante omnia, si necesse est, de utilitate ecclesiae et inquietudine sacerdotis tractare. Haec itaque ad compendium perducta, quae sunt in

breviario exarata, recitare iube et secundum iustitiae regulam synodale ministerium perage semper cum iudicio sacerdotum ceterorumque clericorum et bonorum laicorum, ut eorum testimonio ubique roboreris et falsidicos vincere inoffense valeas nec confundaris.

Novissime autem convenit, ut cum auctoritate divina sanctorum canonum videlicet et pontificis nostri bannum in parroechia illa inmitte, ut nullus ecclesiam infestet neque dispendium inferat, sed neque presbytero ullam violentiam inroget aut res ecclesiae tumore arrogantiae vel levitate distrahat nec etiam iustum decimationem ausu temerario nullatenus retrahere presumat, sed quae sunt devote deo deputata, sine retractione fideliter ministro suo reddantur.

Cap. I. De constructione ecclesiae, quomodo et qualiter constructa sit, si sit dotata de integro mansu, vinea, mancipiis, si custodiam habeat per diem et noctem in officiis videlicet et luminaribus, si ordinata sit in palliis et linteolis, in capsis, in cruce, in calice scilicet et patena, in vestimentis sacerdotalibus alba videlicet et stola cum manipulare ac corporale, in libris etiam, missale, lectionario atque antyfonario seu martyrologio aut reliquis libris.

Cap. II. De vita sacerdotis, si prope ecclesiam suam mansionem habeat, si pro infantibus baptizandis aut infirmis reconciliandis aliquod premium exigat, aut si aliquis sine baptismo pro suo neglectu mortuus sit, si suspiciosus de aliqua femina sit aut in sua domo aliquam subintroductam habeat, si per domos missam cantet, si tabernas causa bibendi ingrediatur, si sit ebriosus aut litiosus, si aliquando arma in aliqua seditione assumat, si canes ad venandum aut accipitres habeat vel huiusmodi vanitates sequatur. Unde precipitur, ut aut desinat aut deponatur.

Cap. III. De viris et mulieribus, si sit aliquis homo vel aliqua femina homicida, sacrilegus, periurus, raptor, si parentibus coniunctus, si leno, si adulter aut per herbas vel per aliquod maleficium aliorum hominum interemptor, si aliqua femina infantem oppressisset, si sint inter se discordantes et ad pacem non velint redire, si diem dominicum et festivitates sanctorum vel indictum

ieiunium non observent, patrem aut matrem non hono-
rantes.

II.

Das Sendrecht der Main- und Rednitzwenden. (Würzburger Sendrecht).

Erstmals wurde dasselbe veröffentlicht von H. A man n, Praestantiorum aliquot Codicum MSS. qui Friburgi servantur ad iurisprudentiam spectantium notitia, Frib. 1836 fasc. II. p. 63 sqq.; darnach ist es gedruckt von R. W. Dove in der Zeitschrift für deutsches Recht XIX (1859) 382ff., nachdem es kurz zuvor von J. Merkel als 17. Anhang zur Lex Baiuvariorum in den Monum-
enta Germaniae historica, III. Bd. der Leges S. 486f. auf Grund einer zweiten Handschrift herausgegeben worden war. Schliesslich unternahm Dove eine neue, verbesserte Ausgabe in seiner Zeitschrift für Kirchen-
recht IV (1864) 157 ff., welcher eine vortreffliche Würdigung des Inhalts beigegeben ist. Nach der-
selben ist es hier abgedruckt. Bezuglich seiner zeit-
lichen Bestimmung vgl. oben S. 27^z sowie die hier ange-
hängte Bemerkung.

Statutum est qualiter slavi vel ceterae nationes, qui nec pacto nec lege salica utuntur, post percep-
tam baptismi gratiam constringendi sint, ut divinis
sacerdotumque suorum obtemperent praeceptis.

Quia secundum canonicam diffinitionem ecclesiasticis iusiurationibus implicitis cura accusandi proclamandique scelera committitur, quae infra omnem parrochiam illam, cuius diocesani sunt, perpetrantur, summa diligentia obseruandum est, ut nullus divinae legis transgressor, licet alterius conditionis vel parrochiae sit, in synodica stipulatione reticeatur. || Quodsi quis, cuiuscunque sit gentis, nationis vel linguae, contempto dei omnipotentis timore ita inreuerens deprehensus fuerit post huiusmodi sacramentum, ut iurata per quocunque ingenium siue excusationem aut dissimulationem noticiae uiolare prae-
sumat, a cuiuscunque nationis vel linguae viris nobilibus tantum et numero testimonio congruentibus periurii vel